

بررسی سرمایه اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن در شهر گرمی

دکتر مهرداد نوابخش^۱، صداقت صوری^۲

چکیده

هدف از این تحقیق بررسی سرمایه اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن در شهرستان (مغان) گرمی می باشد. روش تحقیق اسنادی و پیمایشی است، جامعه آماری گروه سنی ۲۰-۶۰ ساله شهرستان گرمی می باشند که بر اساس فرمول کوکران تعداد ۵۰۰ نفر به شیوه نمونه گیری خوشه ای انتخاب و مورد پرسش قرار گرفته اند. باتوجه به تجزیه و تحلیل آماری داده هامشخص گردید که بین تعهددینی در این تحقیق و سرمایه اجتماعی رابطه معنی دار وجود دارد ولذا تنه‌ایک فرضیه (تعهددینی) تأیید می گردد. نتایج حاصله نشان می دهد که بین جنس، سن، پایگاه اقتصادی-اجتماعی، میزان استفاده از رسانه با سرمایه اجتماعی همبستگی وجود نداشته است.

واژگان کلیدی: سرمایه اجتماعی، اعتماد اجتماعی، مشارکت اجتماعی انسجام اجتماعی

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۸۸/۳/۱۰

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۸۸/۶/۲۰

۱- دانشیار و عضو هیات علمی گروه جامعه‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات (نویسنده مسئول) mehrdad_navabakhsh@yahoo.com

۲- دانشجوی مقطع کارشناسی ارشد رشته پژوهشگری اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات

مقدمه

هر چند سرمایه اجتماعی یک مفهوم فراگیر است ولی اختلاف نظرات و دیدگاه‌های مختلف در مورد این مفهوم وجود دارد. آنچه اکثر دانشوران بر آن متفقند این است که «هنجارهای اجتماعی، شبکه‌های اجتماعی، اعتماد اجتماعی، عناصر اصلی سرمایه اجتماعی هستند که به عنوان یک منبع، همیاری و همکاری در گروه‌ها یا بین آن‌ها را تسهیل می‌کند» (پاتنام، ۱۳۸۰، ص ۲۸۶؛ کمیسیون بهره‌وری استرالیا، ۱۳۸۷، ص ۱۳). بورديو سرمایه اجتماعی را منابعی می‌داند که به صرف عضویت در گروه به فرد تعلق می‌گیرد و مجموعه‌ای است از روابط، آشنایی‌ها، دوستی‌ها، دین‌ها و پیوندهای ارزشمند میان افراد که برای پیش برد موقعیت خود از آنها بهره می‌برند (بورديو، ۱۳۸۱، ص ۱۶۱؛ ریتزر، ۱۳۸۳، ص ۷۲۵؛ استونز، ۱۳۸۳، ص ۳۳۵؛ تاجبخش، ۱۳۸۴، ص ۱۴۷). فوکویاما سرمایه اجتماعی را شکل و نمونه ملموسی از یک هنجار غیر رسمی میدانند که باعث ترویج همکاری بین دو یا چند نفر می‌شود (فوکویاما، ۱۳۸۵، ص ۱۱؛ تاجبخش، ۱۳۸۴، ص ۱۷۰). کلمن نیز سرمایه اجتماعی را به گونه‌ای از عناصر که دو عنصر مشترک دارند تعریف کرده است، اول همه آنها مشتمل بر جنبه‌ای از ساختارهای اجتماعی اند و دوم برخی از کنش‌های کنشگران را اعم از اشخاص حقیقی یا عاملان حقوقی در چارچوب ساختار، تسهیل می‌کنند (کلمن، ۱۳۸۶، صص ۴۶۴-۴۶۵؛ تاجبخش، ۱۳۸۴، ص ۳۱۲). بدین ترتیب می‌توان نتیجه گرفت که سرمایه اجتماعی همانند سرمایه اقتصادی منابعی است که در ساختار روابط نهفته است که این روابط مبتنی بر مشارکت، انسجام و اعتماد بین افراد و گروه‌ها می‌باشد. مشارکت در امور عمومی، افراد را با امکانات و مخصوصاً محدودیت‌های موجود در نظام پیرامون آن‌ها، آشنا می‌سازد، آن‌ها یاد می‌گیرند که نه به صورت افرادی مجزا بلکه به شکل گروه‌های اجتماعی کار کنند تا قدرت بالقوه در سطح گوناگون به منصفه ظهور برسد (توسلی، ۱۳۸۲، ص ۶۶). مشارکت در امور به دنبال خود انسجام و همبستگی اجتماعی را در پی دارد. «انسجام در کل، ناظر به میزان و الگوی رابطه متقابل بین کنش‌گران، گروه‌ها و خرده فرهنگ‌های تمایز یافته است (از کیا، غفاری، ۱۳۸۳، ص ۲۸۶). انسجام اجتماعی در یک حوزه تعاملی معین شکل و معنا پیدا می‌کند. پیوند بین انسجام اجتماعی و مشارکت اجتماعی نیز حائز اهمیت است زیرا بین این دو نوعی تعامل وجود دارد. روابط متقابل بین کنش‌گران و گروه‌ها و خرده فرهنگ‌ها، شبکه اعتماد را به همراه دارد، در واقع اعتماد در متن کنش‌های انسان نمود پیدا می‌کند، شبکه اعتماد

علاوه بر کاهش هزینه‌های مدیریت جامعه، موجب انتقال دانش اعضای گروه‌ها به یکدیگر می‌شود و جریان متناسب یادگیری و دانش را در بین آنها فراهم می‌سازد (الوانی، ۱۳۸۵، ص ۱۵۶؛ زتومکا، ۱۳۸۶، صص ۳۱-۳۲). یافتن راه و روش عبور از شکاف‌های اجتماعی و برقرار کردن انسجام و اعتماد اجتماعی و ترغیب به مشارکت به نوبه خود اهمیت مهمی در توسعه اجتماعی و اقتصادی دارد که از مشخصه‌های سرمایه اجتماعی می‌باشد، بدین ترتیب بررسی سرمایه اجتماعی با توجه به سه مولفه‌ای که توضیح داده شد یعنی مشارکت اجتماعی، انسجام اجتماعی و اعتماد اجتماعی می‌تواند پاسخی بر این سوال باشد که میزان سرمایه اجتماعی با توجه به سه مولفه آن در شهر مغان (گرمی) تا چه اندازه است؟

تحقیقات متعددی که در باره سرمایه اجتماعی صورت گرفته تأثیر برخی از متغیرهای مستقل از جمله؛ میزان مطالعه و میزان استفاده از رسانه‌ها، پاتنام (۲۰۰۰، ۱۹۹۵) (برم و ران، ۱۹۹۷)، شغل، درآمد، تعهد دینی، آموزش، سن، جنس، تأهل، پایگاه اقتصادی-اجتماعی (افه و فوش، ۲۰۰۲؛ فیروز آبادی، ۱۳۸۴) را نشان می‌دهد. پس از بررسی وضعیت سرمایه اجتماعی نوبت به این سوال می‌رسد که عمده‌ترین عوامل تأثیرگذار بر سرمایه اجتماعی در شهر مغان (گرمی) چه چیزهایی هستند؟ بدین ترتیب با توجه به توضیحات داده شده سوالات زیر مطرح می‌گردد: تا چه اندازه عناصر اجتماعی بر سرمایه اجتماعی در شهر گرمی تأثیر می‌گذارد؟ تا چه اندازه عناصر فرهنگی بر سرمایه اجتماعی در شهر گرمی تأثیر می‌گذارد؟

هدف تحقیق

هدف کلی

بررسی و شناسایی میزان سرمایه اجتماعی و عوامل اجتماعی و فرهنگی مؤثر بر آن در شهر مغان (گرمی).

اهداف جزئی

- بررسی میزان سرمایه اجتماعی در شهر مغان (گرمی) با توجه به مولفه‌های (مشارکت، اعتماد، انسجام).

- بررسی تأثیر میزان سن بر میزان سرمایه اجتماعی در شهر گرمی .

- بررسی تفاوت بین زنان و مردان از لحاظ میزان سرمایه اجتماعی در شهر گرمی .

- بررسی تفاوت بین مجردین و متاهلین از لحاظ میزان سرمایه اجتماعی در شهر گرمی .

- بررسی رابطه بین ویژگی های پایگاه اقتصادی- اجتماعی با میزان سرمایه اجتماعی در شهر گرمی.
- بررسی رابطه بین تعهد دینی با میزان سرمایه اجتماعی در شهر گرمی .
- بررسی تاثیر میزان مطالعه بر میزان سرمایه اجتماعی در شهر گرمی .
- بررسی تاثیر میزان استفاده از رسانه ها بر میزان سرمایه اجتماعی در شهر گرمی .

ادبیات تحقیق

- ۱- سن: یکی از عوامل موثر بر شکل گیری سرمایه اجتماعی است. و معمولاً بر اساس دوره کودکی، نوجوانی و بزرگسالی، والدین و بازنشستگی شناخته می شود. چون سن بر اساس درآمد و زمان فراخت در مقاطع مختلف متفاوت است، برخی از تحقیقات نشان داده است که ارتباط سن و انجمن پذیری و مشارکت های اجتماعی بصورت رابطه معکوس است. به گونه ای که از سن ۲۰ - ۲۹ سالگی عضویت یگانه و ۳۰-۵۹ سالگی عضویت چندگانه است و در مقابل جمعیت ۶۰ ساله و بیشتر در انجمن ها حضور کمتری دارند. البته به علت هم تغییری سن با تغییرهای درآمد. آموزش، و موقعیت های شغلی، خانوادگی و تاهل می توان تغییر در میزان سرمایه اجتماعی در مقاطع مختلف سنی را تحلیل نمود (افه و فوش، ۲۰۰۰).
- ۲- آموزش و تحصیلات: از دیگر متغیرهای تاثیرگذار بر شکل گیری سرمایه اجتماعی است. و پیمایش ارزش های جهانی در اکثر کشورها این متغیر با سایر متغیرهای اجتماعی در ارتباط است. بر اساس مطالعات، افزایش حضور، میزان اعتماد و کوشش در حل مسائل محلی در بین افراد با تحصیلات کالج و ارتباط اجتماعی در بین افراد تحصیل کرده بیشتر است، و بین سالهای رسمی آموزش در مدرسه و سرمایه اجتماعی رابطه مستقیمی می باشد و این موضوع تا حدودی ناشی از محیط های نهادی مدارس و دانشگاهها در تشویق افراد به انجمن پذیری و آموزه های اخلاقی آنان در جمعیت تعادن و همیاری است (افه و فوش، ۲۰۰۰).
- ۳- جنس: نیز از متغیرهای تاثیرگذار بر سرمایه اجتماعی است و به گونه ای که میزان مشارکت بیشتر مردان نسبت به زنان در نیروی کار باعث افزایش مشارکت های رسمی آنان نسبت به زنان می گردد ضمن اینکه جنسیت بر نوع عضویت در انجمن ها تاثیر می گذارد به گونه ای که زنان

بیشتر عضو انجمن های خدماتی - خیریه ای ، کلیسا ، اولیا و مربیان و انجمن های فرهنگی می شوند و مردان علاقه مند به فعلیت در انجمن های سیاسی هستند (افه و فوش، ۲۰۰۰، ص ۲۲۹).

۴- دین باوری و تعهد دینی: رابطه مستقیمی با سرمایه اجتماعی دارد، زیرا سازمان های دینی نقش میانجی را در فعالیتهای دینی ایفا می کنند. از آنجا که ادیان از نشست های عمومی و از مراسم و مناسک برخوردارند، باعث توسعه شیوه همکاری و تعاون و آگاهی از مسائل اجتماعی می گردند و ادیانی بیشتر از مراسم و مناسک عمومی برخوردارند در افزایش سرمایه اجتماعی نقش بیشتری ایفا می کنند (همان، ص ۲۰۸).

۵- مشارکت رسمی یکی از اعضای خانواده: نیز در ایجاد سرمایه اجتماعی مخصوصا در ابعاد گوناگون آن نقشی مثبتی دارد. به گونه ای که در تحقیقات مشخص شده است افرادی که در خانواده هایی هستند که خانواده آنان با کمک دیگران به حل مشکلات اجتماعی مبادرت ورزیده و مشارکت اجتماعی فعال داشته اند سهم و میزان بیشتری در سرمایه اجتماعی برخوردارند (کریشنا و آف، ص ۱۱۸ و ۲۰۲).

۶- خواندن روزنامه و مجله و تما شای تلویزیون: در تحقیقات تاثیر دو نوع رسانه بر اعتماد عمومی رسمی شده که تلویزیون رابطه معناداری نداشته باشد و خواندن روزنامه از طریق آگاهی داران به مردم از وضعیت جامعه خود، باعث افزایش اعتماد گردیده است (همان، ص ۱۰۰).

۷- درآمد خانواده: معمولا به عنوان یک عامل تاثیر گذار است با این فرض که افراد دارای درآمد متوسط و با درآشنایی بیشتری با فعالیتهای انجمنی دارند که این موضوع ناشی از تجربه به سن و یا مهارتهای سازمانی، آنهاست. البته در نقطه مقابل؛ این فرض وجود دارد که درآمد بالا باعث می شود که هزینه فرصت و زمان برای اینگونه افراد مهم باشد و درآمد بالا باعث می شود که آنچه از طریق انجمن دست یافتنی است از طریق پول و خرید بدست آید به زعم بوردیو، پول و سرمایه اقتصادی جایگزین سرمایه اجتماعی می شود (افه و فوش، ۲۰۰۰، ص ۲۰۶).

۸- اشتغال: که معمولا تحت عنوان وضعیت شغلی در یک ترکیبی شامل امنیت شغلی، سطح درآمد و وقت اضافه قرار می گیرد با سرمایه اجتماعی روابط معناداری دارد و شاغلین نسبت به بیکاران فعالیت انجمنی بیشتری دارند (همان، ص ۲۰۸). ضمن آنکه برخی تحقیقات نشان داده است که افراد

درمشاغلی که بیشتر اجتماعی بوده اند براساس نمره اجتماعی بودن مشاغل که در تحقیقات بدست آمده است، افراد در مشاغل اجتماعی تراز میزان سرمایه اجتماعی بیشتری برخوردارند (گلیزر، ۲۰۰۰).

چهارچوب نظری

سابقه سرمایه اجتماعی به معنایی که امروزه به کار می رود برای اولین بار در نوشته های لیدا جی هانیفان [۱] سرپرست وقت مدارس ویرجینیای غربی در آمریکا بر می گردد. او مفهوم سرمایه اجتماعی را در توضیح اهمیت مشارکت در تقویت حاصل کار مدرسه، مطرح کرده است. بعد از او اندیشه سرمایه اجتماعی تا چندین دهه ناپدید شد ولی در دهه (۱۹۵۰) گروهی از جامعه شناسان کانادایی (سیلی و دیگران، ۱۹۵۶)، در دهه (۱۹۶۰) یک استاد مسائل شهری (جاکوبز، ۱۹۶۱) و در دهه (۱۹۷۰) اقتصاددانی به نام (لوری، ۱۹۷۹) آن را دوباره احیا کردند. با این حال پژوهش سازنده ای که کلمن (۱۹۹۰، ۱۹۸۸، ۱۹۸۷) در باره آموزش و پرورش انجام داد و کاری که پاتنام (۱۹۹۵، ۱۹۹۳) راجع به مشارکت مدنی و عملکرد نهادی کرد و نیز اندیشه های بوردیو با نگاه مارکسیستی درباره سرمایه اجتماعی داشت، الهام بخش اکثر کارهای جاری شد (ولکاک، ۱۳۸۴، ص ۵۳۴؛ مصطفوی، ۱۳۸۸، ص ۲۱).

در این تحقیق سرمایه اجتماعی در سطح گروه مورد بررسی است

مطالعه سرمایه اجتماعی در سطح گروه: علاقه اصلی معتقدین به سرمایه اجتماعی در سطح گروه بررسی عناصر و فرایند تولید و حفظ دارایی جمعی است. این دیدگاه به این مسئله می پردازد که چگونه هنجارها و اعتماد، به مانند دارایی های دیگر از قبیل قوانین و اقتدار، در تولید و حفظ دارایی جمعی نقش دارند. بنابراین بررسی دو مسئله اساسی ضرورت می یابد: اول اینکه چگونه گروهی مشخص سرمایه اجتماعی را به عنوان دارایی جمعی توسعه داده و حفظ می کند و دوم اینکه چگونه چنین دارایی جمعی ای می تواند شرایط زندگی افراد را بهبود بخشد؟

پس در سطح گروهی، سرمایه اجتماعی به صورت یک کالا و دارایی جمعی نمود می یابد. افرادی مانند ولهن، بارک، لین و ... در گروه اول یعنی سرمایه اجتماعی شبکه قرار می گیرند و دیدگاههای بوردیو، پاتنام، کلمن و فوکویاما نیز به سطح گروهی تعلق دارند (باستانی، صص ۶۶-۶۵). بوردیو بر این باور بود که «در توضیح ساختار و کارکرد جهان اجتماعی تنها در صورتی امکانپذیر است که سرمایه را در تمامی اشکال آن از نو شناسایی و معرفی کرد، در تمام اشکال و نه فقط در

شکلی که در نظریه اقتصاد رایج است و البته در کنار شناسایی این اشکال متعدد باید انباشت و اثرات انباشت آنها را نیز بررسی نمود» (بوردیو ۱۳۸۴، ص ۴ و ۱۳۳؛ توسلی، ۱۳۸۴، ص ۷).

بوردیو با طرح این بحث دو هدف عمده را دنبال می کند: اول اینکه می خواهد بر دو گانه انگاری های رایج در نظریه اجتماعی غلبه کند، دو گانه انگاری هائی که وی بزرگترین آنها را تقابل عینیت گرایی و ذهنیت گرایی می داند (واکو و انت، ۱۳۸۳، ص ۳۳۲) و دوم اینکه درصدد آن است که مدل قشر بندی ماکس وبر را مجدداً مفهوم پردازی کند (جنکینز، ۱۳۸۵، ص ۲۱۰). در رابطه با مسئله اول، بوردیو تقابل مذکور را عاملی می داند که به عنوان مانعی بنیادی بر سر راه علم جامعه قرار گرفته است. عینیت گراها معتقدند که «واقعیت اجتماعی چیزی بیش از مجموعه ای از روابط و نیرو هانیست که خود را به افراد تحمیل می کنند» و در نتیجه علوم اجتماعی وظیفه دارند که به پیروی از دور کیم «به واقعیت های اجتماعی به دیده اشیا بنگرند» (واکو و انت، ۱۳۸۳، ص ۱۳۳۲). اما ذهنیت گراها می گویند که «واقعیت اجتماعی صرفاً مجموعه بی شماری از کنش ها و تعبیر و تفاسیری است که کنشگران از آنها بعمل می آورند. افراد بوسیله این تفاسیر مشترک جهت های معنی دار اعمال متقابل را می سازند» (همان). اما بوردیو این تقابل را تقابل ساختگی می داند و بر آن است که در این دو بعد با همدیگر رابطه دیالکتیکی دارند» (همان).

اما در رابطه با هدف دوم بوردیو، می دانیم که مارکس سرمایه اقتصادی را تنها سرچشمه ی نابرابر می دانست. در مقابل، وبر مدلی سه وجهی از نابرابری ارائه داد که در آن به همان اندازه که اقتصاد مهم است، قدرت و منزلت نیز دارای اهمیت اند. بوردیو به پیروی از وبر، «مجموعه مناسبات اجتماعی را روابطی معنایی می داند که در بردارنده یک بعد نمادین هستند» (توسلی، ۱۳۸۳، ص ۴) بر این اساس، بوردیو می گوید که نیروی محرکه زندگی اجتماعی تعقیب تمایز است از دید وی، خاستگاه غایی رفتار، نه آنگونه که مارکس می گوید اقتصاد است، نه آنگونه که وبر می گوید ارزش و معناست و نه طبق باور فروید غریزه جنسی است و کلیه خاستگاه غایی رفتار، عطش فرد برای کسب شأن و منزلت است اما این شأن و منزلت پدیده ای قائم به ذات نیست بلکه دیگران آن را به فرد اعطا می کنند. از اینرو، فرد برای کسب آن ناگزیر است به قضاوت و داوری دیگران تن در دهد. اینجاست که اهمیت شبکه روابط و سرمایه اجتماعی نمایان می شود (واکو و انت، ۱۳۸۳، ص ۳۰؛ کلپون، ۱۹۹۳، ص ۷۰). بر این مبنا بوردیو می کوشد مدل وبر را جرح و تعدیل نماید مدل وبر یک

ایراد اساسی دارد و آن این است که در این مدل نمره‌های یکسان می‌توانند از ترکیب معرف‌های متفاوت حاصل شوند که در این صورت تمایزها و نابرابری‌های اجتماعی ظریف‌تر به خوبی روشن نمی‌شوند اما استفاده از مفهوم سرمایه می‌تواند بر تفاوت‌های عمودی میان طبقات، تمایزهای افقی میان هر طبقه را نیز مشخص سازد. بوردیو در راستای این هدف و نیز غلبه بر تقابل عینیت‌گرایی و ذهنیت‌گرایی سه مفهوم اساسی وضع کرده است که سنگ بنای نظری قشربندی وی را تشکیل می‌دهند: عادت واره [۲]، میدان [۳] و سرمایه [۴].

عادت واره در دید بوردیو مفهومی است برای گریز از ساختارگرایی فاق سوژه و فلسفه سوزه‌ای که فاقد ساختار است. اهمیت عادت واره بیشتر از آنروست که «اوصاف الحاقی و مرتبط به یک موقعیت فرهنگی اقتصادی را به یک اسلوب وحدت‌گرای زندگی ترجمه می‌کند اسلوبی که عبارت است از مجموعه وحدت‌گرایی از انتخابها که اشخاص، اموال و افعال خاصی را بر موارد دیگر ترجیح می‌دهد» (بوردیو، ۱۳۸۱، ص ۳۵). عادت واره میان افرادی که تجارب مشابهی داشته‌اند، به صورت یک قالب مشترک در می‌آید اما با وجود این هر فرد گونه‌منحصر به فردی از آن قالب مشترک را در اختیار داشته و طبق آن عمل می‌کند به عبارت دیگر عادت واره‌ها علاوه بر اینکه متمایز و تمایز یافته‌اند عامل تمایز هم هستند (همان). به عنوان مثال اساتید دانشگاه یک منش مشترک دارند که مطابق با آن اصول متفاوتی برای ترجیح خوراک، نوشیدنی، ورزش و غیره دارند اما از طرف دیگر اصولی را که در مورد ترجیح خوراک خوشمزه‌تر، ورزش مناسب‌تر و ... دارند به صورت متفاوتی اعمال می‌کنند (همان، ص ۳۷). عادت واره در عین اینکه ساختمان است یعنی بوسیله نیروهای اجتماعی الگودار تولید می‌شود همزمان ساخت‌دهنده نیز هست، چرا که به فعالیت‌های متنوع و گوناگون فرد در حوزهای منفک و مختلف زندگی شکل داده و بدان انسجام می‌بخشد (واکو و انت، ۱۳۸۳، ص ۲۳۵). نکته مهم این است که عادت واره افراد وابسته به میزان سرمایه‌ای است که در اختیار دارند و سرمایه در درون میدان کسب می‌شود.

بوردیو در تعریف میدان می‌گوید: من میدان را شبکه یا منظومه روابط عینی موقعیت‌هایی تعریف می‌کنم که بخاطر وجودشان و بخاطر تعیین‌هایی که از طریق وضعیت کنونی و بالقوه خویش به عاملان و نهادها و دارندگان خویش تحمیل می‌کنند و به صورت عینی قابل تعریف هستند... به خاطر ساختار توزیع قدرت (یا سرمایه) که تصاحب آن موجب دسترسی به منافع خاص

می شود که در این میدان نزاع هستند، و نیز از طریق رابطه عینی شان با سایر موقعیت ها (بورديو، ۱۳۸۵، ص ۱۳۶) در توضیح نقل قول فوق می توان گفت که بورديو جامعه را به عنوان فضای اجتماعی بازنمایی می کند. این فضای اجتماعی بازنمایی می کند. این فضای اجتماعی، عرصه رقابتی شدید و بی پایان است. این رقابت به ظهور تفاوت هایی می انجامد که ماده و چارچوب لازم را برای هستی اجتماعی تدارک می بینند. در درون این فضای اجتماعی، مدل های کوچک متمایزی از قاعده ها، مقررات و اشکال قدرت وجود دارد (فاضلی، ۱۳۸۲، ص ۳۷) بورديو این مدل ها را میدان می نامد. این مدل ها بواسطه حوزه های گوناگون و متفاوت زندگی مانند هنر، علم، دین و ... شکل گرفته اند. بنابراین میدان گستره ای از نوع خاصی از اعمال و فضای روابط میان کنشگران است. به لحاظ بیرونی کنش و بازنمود را سازمان می دهد و از نظر درونی نیز، منش الهام بخش عمل است.

پس میدان نظام ساخت یافته موقعیت هایی است که توسط افراد یا نهادها اشغال می شود که ماهیت آن تعریف کننده وضعیت دارندگان این موقعیت هاست. میدان همچنین نظام نیروهایی است که بین این موقعیت ها وجود دارد، یک میدان از درون بر اساس روابط قدرت ساخت می یابد. موقعیت های یک میدان با یکدیگر روابط سلطه، متابعت یا هم ارزی برقرار می کنند که به دلیل دسترسی هریک از آنها به کالا ها یا منابعی (سرمایه) است که دارای میدان محل نزاع است. این کالاها را می توان به چهار مقوله تفکیک کرد که همان انواع چهارگانه ی سرمایه اند. ماهیت این موقعیت ها و تعریف عینی آن ها، باید در رابطه ی آنها با شکل مناسب و درخور سرمایه جست و جو شود نقش وجود یک میدان به معنای پیش فرض گرفتن و خلق کردن عقیده به مشروعیت و ارزش سرمایه ی محل نزاع در میدان است (جنکینز، ۱۳۸۵، ص ۱۳۷-۱۲۶).

روبرت پاتنام: پاتنام بحث سرمایه اجتماعی را از منظر ارتباط آن با عمل جمعی و به عنوان راهکاری برای حل معضل عمل جمعی مطرح می کند. در زندگی اجتماعی بسیاری موقعیت ها وجود دارد که اگر انسانها با هم همکاری کنند به نفع همه بوده و به صورت متقابل از عواید این همکاری منتفع خواهد شد. اما در بسیاری از این موارد انسانها تن به همکاری نمی دهند و تعقیب منافع شخصی خود را به همکاری و نفع مشترک ترجیح می دهند. به عبارتی تلاش برای همکاری و نفع مشترک باشکست مواجه می شود. به زعم پاتنام، شکست در همکاری برای منافع متقابل لزوماً

علامت جهل یا عدم عقلانیت نیست و از بد نهادی یا انسان ستیزی نیز ناشی نمی‌شود. همکاری و توجه به منافع متقابل مستلزم آن است که نه تنها قبل از همکاری به دیگران اعتماد داشته باشیم بلکه باید یقین داشته باشیم که مورد اعتماد دیگران نیز هستیم، چرا که اگر بازیگران قادر به ارائه تضمین‌های قابل اتکاء به یکدیگر نباشند، باید از بسیاری از فرصت‌های سود متقابل صرف‌نظر کنند. راه کلاسیک هابز برای غلبه به معضل عمل جمعی اجرای سه طرفه بود. از دید هابز، اگر دو طرف قدرت حل تعارضاتشان را به لویاتان تفویض کنند، پاداش آنها اعتماد متقابل است که برای زندگی مدنی ضروری است. اما اجرای سه طرفه یک مشکل اساسی دارد: این راهکار مستلزم وجود یک طرف «بی طرف» و تواناست که قادر باشد بدون هزینه و ویژگی‌های یک قرارداد را بسنجد و مسایل مورد توافق را اجرا کند - حالتی که در عالم واقعیت به ندرت اتفاق می‌افتد. مسئله دیگر این است که قابل اعتماد بودن اجرای سه طرفه خود مورد تردید است. چرا که تضمینی وجود ندارد که حاکم مسئول نظارت از نیروی خود در جهت منافع خود و به ضرر بقیه اجتماع استفاده نماید (پاتنام، ۱۳۸۰، ص ۸۲ و ۲۷۹). بر این اساس پاتنام نتیجه می‌گیرد که موقعیت در غلبه بر معضلات عمل جمعی به زمینه اجتماعی گسترده تری بستگی دارد که بازی در آن انجام می‌پذیرد. همکاری دو طلبانه در جامعه‌ای که از سرمایه اجتماعی عظیمی برخوردار است، بهتر صورت می‌پذیرد. پاتنام سرمایه اجتماعی را وجود گوناگون سازمان اجتماعی نظیر اعتماد، هنجارها و شبکه‌ها تعریف می‌کند که می‌تواند با تسهیل اقدامات هماهنگ کارایی جامعه را بهبود ببخشد، چرا که سرمایه اجتماعی نیز مانند سایر سرمایه‌ها مولد است و دستیابی به اهداف مشخص را که بدون آن دسترسی ناپذیر خواهد بود، امکان‌پذیر می‌سازد. به عبارتی، سرمایه اجتماعی همکاری ارادی را تسهیل می‌کند (همان، ص ۲۸۵). پاتنام شایع‌ترین اشکال سرمایه اجتماعی نظیر اعتماد را منابع اخلاقی می‌نامد. اینها منابعی هستند که هرچه بیشتر از آنها استفاده شود، ذخیره‌شان به جای کاهش افزایش می‌یابد و بر عکس، در صورت عدم استفاده ذخیره آنها کاهش می‌یابد. سایر اشکال سرمایه اجتماعی نظیر هنجارها و شبکه‌های اجتماعی نیز وضعیت مشابهی دارند یعنی ذخیره آنها با استفاده، افزایش و یا عدم استفاده، کاهش می‌یابد (همان، ص ۲۹۰). پاتنام برای سرمایه اجتماعی چند ویژگی اساسی قائل است که به قرار زیرند: اول اینکه سرمایه اجتماعی یک کالای عمومی است. برخلاف سرمایه متعارف که بطور معمول یک کالای خصوصی است، سرمایه اجتماعی بسان یکی از ویژگی‌های

ساختار اجتماعی که فرد در آن قرار دارد، در مالکیت خصوصی هیچ یک از افرادی که از آن منتفع می شوند، نمی باشد (همان، ص ۹۰-۹۱) دوم اینکه سرمایه اجتماعی بر اعتماد مبتنی است. اعتماد به تسهیل همکاری منجر شده و هرچه جامعه از سطح بالاتری از اعتماد برخوردار باشد، احتمال همکاری نیز در آن بیشتر است. خود همکاری در بازگشت اعتماد را تقویت می کند. البته یک عنصر اختیاری و ناآگاهانه نیست بلکه مستلزم پیش بینی رفتار بازیگران مستقل است. این پیش بینی در جوامع و به هم پیوسته بر اساس اعتماد صمیمانه انجام می شود یعنی اعتماد بر آشنایی نزدیک با فرد طرف متکی است. اما در جوامع بزرگ و پیچیده این شکل از اعتماد دیگر کارایی ندارد و در نتیجه شکل غیر شخصی یا غیر مستقیم اعتماد ضرورت پیدا می کند. حال طبعاً این سؤال مطرح می - شود که چگونه اعتماد شخص به اعتماد اجتماعی تبدیل می گردد؟

به زعم پاتنام اعتماد اجتماعی در جوامع مدرن و پیچیده از دو منبع سرچشمه می گیرد که عبارتند از: هنجارهای معامله متقابل و شبکه های مشارکت .

هنجارها هنگامی بوجود می آید که یک عمل تجلیات بیرونی مشابهی برای تعداد دیگری از افراد از افراد دارد از اینرو بازارهای برخوردار از حق کنترل آن عمل به آسانی ایجاد نمی شوند و هیچ بازیگر واحد نمی تواند به گونه ای مفید در معامله ای برای بدست آوردن حق کنترل شرکت کند.

هنجارها از طریق سرمشق شدن و اجتماعی شدن و نیز از طریق مجازات ها در افراد جامعه تلقین و تثبیت می شوند. هنجارهای تقویت کننده اعتماد، از آنجائیکه هزینه معاملات را پایین آورده و همکاری تسهیل می - نمایند، توسعه و گسترش می یابند. مهم ترین این هنجارها، هنجار معامله متقابل است که بردونوع می باشد:

- از معامله متقابل متوازن (ویژه) یعنی مبادله همزمان چیزهایی با ارزش برابر، مثلاً هنگامی که دو همکار روزهای تعطیل شان را باهم عوض می کنند.

- معامله متقابل عمومی (شایع) یعنی رابطه تبادلی مداومی که در همه حال یک طرفه و غیر متوازن است اما انتظارت متقابلی، مبنی بر اینکه سودی که اکنون اعطاء شده باید در آینده باز پرداخت گردد، ایجاد می کند. دوستی و ابراز محبت مشهورترین نمونه هایی این نوع هنجارند. پاتنام هنجار معامله متقابل عمومی را یکی از مولدترین اجزای سرمایه اجتماعی می داند و معتقد

است که در جوامعی که این هنجارها شایع است، به گونه‌ای مؤثر می‌توان بر فرصت طلبی فائق آمده و مشکلات عمل جمعی را حل نموده افرادی که وارد نظام معامله متقابل می‌شوند، معمولاً با ترکیبی از دو انگیزه نوع دوستی کوتاه مدت و حفظ منابع خود در بلند مدت دست به عمل می‌زنند. هنجارهای مؤثر مبتنی بر معامله متقابل عمومی احتمالاً با شبکه‌های وسیعی از مبادلات اجتماعی مرتبط اند. در جوامعی که در بین مردم این اطمینان وجود دارد که اعتماد مورد سوء استفاده قرار نمی‌گیرد بلکه جبران می‌شود، احتمال انجام معاملات و مبادلات بیشتر است. انجام مبادلات مکرر خود به توسعه یک هنجار معامله متقابل عمومی کمک می‌کند (همان، ص ۲۹۲ و ۲۹۳).

شبکه‌های مشارکت مدنی نیز یکی از اشکال ضروری سرمایه اجتماعی هستند. تراکم بیشتر این هنجارها در یک جامعه مساوی است با احتمال بیشتر همکاری شهروندان در جهت منافع متقابل. شبکه‌های مشارکت مدنی از تأثیر گذاری بالایی در بهبود سرمایه اجتماعی برخوردارند و این تأثیر گذاری به این دلیل است که این شبکه‌ها هزینه‌های بالقوه عهد شکنی را در هر معامله‌ای افزایش می‌دهند، هنجارهای قوی معامله متقابل را تقویت می‌کنند، ارتباطات را تسهیل می‌کنند و جریان اطلاعات را در مورد قابل اعتماد بودن افراد، بهبود می‌بخشند و بالاخره اینکه این شبکه‌ها تجسم موفقیت پشتیبان در همکاری هستند که می‌توانند به عنوان یک چارچوب فرهنگی شفاف برای همکاری آینده عمل نمایند (همان، ص ۲۹۶ و ۲۹۷). به زعم پاتنام، شبکه‌های مشارکت مدنی و پیوندهای ضعیف مانند آشنایی و عضویت مشترک در انجمن‌های فرعی، برای تقویت بستگی جامعه و عمل جمعی، نسبت به پیوندهای میان شخصی قوی مانند خویشاوندی یا دوستی صمیمی، از اهمیت بیشتری برخوردارند و این از آنروست که پیوندهای ضعیف بیش از پیوندهای قوی که در گروه خاصی متمرکز هستند، توان ایجاد ارتباط بین اعضای گروه‌های کوچک متفاوت را دارا هستند. این پیوندها می‌توانند با دور زدن شکاف‌های اجتماعی، همکاری گسترده‌تری را باعث شوند (همان، ص ۲۹۹-۳۰۰).

جیمز کلمن: سرمایه اجتماعی در مباحث کلمن به گونه‌ای از نظریات دیگران مطرح می‌شود این تفاوت از دو جنبه است: اول اینکه کلمن با یک سنت فکری متفاوت - سنت آمریکایی و نظریه انتخاب عقلانی به موضوع می‌نگرد و دوم اینکه به جای محتوی و ماهیت سرمایه اجتماعی به کارکردهای آن توجه دارد.

نظریه انتخاب عقلانی بر این فرض استوار است که انسانها موجوداتی عقلانی و حسابگرند، به منابع و تواناییهای خود آگاهی دارند و نیازهایشان را بر حسب این منابع تنظیم می کنند قدرت انتخاب دارند و به اعمالی دست می زنند که حاوی بیشترین سود برای آنها بوده و به رنج ها و زیان ها را به حداقل برسانند (کرایب، ۱۳۸۱، ص ۹۴). کلمن با به کارگیری مفاهیم و پیش فرضهای معرفت شناسانه و هستی شناسانه این سنت، می گوید که: روابط اجتماعی هنگامی بوجود می آیند که افراد کوشش می کنند از منابع فردی خود بهترین استفاده را به عمل آورند و آنها را نباید تنها به عنوان اجزای ساختارهای اجتماعی در نظر گرفت بلکه می توان آنها را به عنوان منابعی برای افراد نیز به شمار آورد. لوری برای توصیف این منابع اصلاح سرمایه اجتماعی را وضع کرده است و منظور وی مجموع منابعی است که در ذات روابط خانوادگی و در سازمان اجتماعی جامعه وجود دارند و برای رشد شناختی یا اجتماعی کودک یا جوان سودمندند (کلمن، ۱۳۷۷، ص ۹ و ۴۵۸). کلمن با بررسی مسیر تاریخی مباحث مربوط به این مسئله که کنشگران برای آغاز روابط و مبادلات اجتماعی بیشتر به کدام منابع علاقه دارند، در صدد تعریف سرمایه اجتماعی بر می آید. به اعتقاد کلمن، افسانه رایج جامعه مدرن این بوده است که جامعه شامل مجموعه ای از افراد مستقل است که هر یک از آنها می کوشند به هدفهایی دست یابند که مستقلاً تعیین گردیده اند و عملکرد نظام اجتماعی نیز شامل ترکیب این کنشهای افراد مستقل است کلمن دست نامرئی آدام اسمیت را تجلی این افسانه می داند در دوره های بعدی هابز و پیروانش مزایای نفع شخصی را نوعی پادزهر نیرومند توصیف می کردند که احساسات شدید و تعصب آمیز ناشی شده از هویت مذهبی و قومی را خنثی می کند. بطوری که استدلالهای فلسفی و اقتصادی قرنهای ۱۷ و ۱۸ تأثیرات عمیقی را بر ساختار اجتماعی به جا گذاشت و مسیر دگرگونیهای اجتماعی را به سمت فردگرایی هدایت کرد این استدلالها در شکل افراطی خود تقویت نوعی جانبداری فردگرایانه را در پی داشتند. اما اقتصاددانان نئوکلاسیک قرنهای بعدی با تشخیص این جانبداری در صدد تعدیل آن آمدند. دیگر دانشمندان علوم اجتماعی با نشان دادن تأثیر گذاری شکل های سازمان اجتماعی بر مبادله اقتصادی، به بررسی شرایط پرداختند که در آن فعالیت اقتصادی در شکلهای نهادی مختلف، یعنی در درون شرکت ها یا بازارها سازمانی می یابد. جامعه شناسان نیز ضمن نقد تقلیل گرایی اقتصادی، شیوه های تأثیر سازمان اجتماعی به عملکرد نهادهای اقتصادی را مورد کندوکاو قرار داده

و کوشیده اند روابط اجتماعی را به منزله ساختاری دارای تاریخ و پیوستگی به تحلیل نظامهای اقتصادی وارد کند(همان،ص ۴۵۹و۶۱). کلمن با به کارگیری مفاهیم فوق، منابع اجتماعی را سرمایه اجتماعی تعریف می کند، منابعی که نوعی دارایی سرمایه ای برای فرد محسوب می شوند. از دید وی، سرمایه اجتماعی با کارکردش تعریف می شود. سرمایه اجتماعی شیئی واحد نیست، بلکه انواع چیزهای گوناگونی است که دو ویژگی مشترک دارند:

اول اینکه همه آنها شامل جنبه ای از یک ساخت اجتماعی هستند و دوم اینکه کنش های معینی را که در درون ساختار هستند، تسهیل می کنند(همان،ص ۴۶۲ و کلمن، ۱۹۹۸، ص ۹۸). اما علاوه بر دو ویژگی فوق، کلمن سه ویژگی اساسی دیگر نیز برای سرمایه اجتماعی قائل است اول اینکه سرمایه اجتماعی مانند سایر اشکال سرمایه مولد است و دستیابی به هدفهای معینی را امکان پذیر می سازد که در نبود آن دست نیافتنی خواهد بود. دوم اینکه سرمایه اجتماعی مانند سرمایه فیزیکی و سرمایه انسانی کاملاً تعویض پذیر نیست، اما نسبت به فعالیتهای بخصوصی تعویض پذیر است. ممکن است شکل معینی از سرمایه اجتماعی در تسهیل برخی کنش ها بسیار کارساز واقع شود اما راه برخی کنش های دیگر را مسدود نماید و بالاخره ویژگی سوم این است که سازمان اجتماعی، سرمایه اجتماعی را پدید می آورد و دستیابی به هدفهای معینی را که در نبود آن نمی توانست بدست آید یا هزینه زیادتری را در برداشت تسهیل می کند(کلمن، ۱۳۷۷، ص ۴ و ۴۶۲). به زعم کلمن، بررسی این ویژگی ها برای درک چگونگی ایجاد و نابودی سرمایه اجتماعی ضرورت دارد و این امر خود مستلزم مقایسه سرمایه اجتماعی با سرمایه انسانی و بررسی اشکال مختلف سرمایه اجتماعی است. در رابطه با مقایسه سرمایه اجتماعی و انسانی، کلمن می گوید: همانگونه که سرمایه فیزیکی با ایجاد تغییرات در مواد برای شکل دادن به ابزارهایی که تولید را تسهیل می کند، بوجود می آید، سرمایه انسانی با تغییر افراد در جهت ماهر ساختن آنها پدید آمده و افراد را توانامی سازد به شیوه های جدید رفتار کنند. سرمایه اجتماعی نیز به نوبه خود هنگامی بوجود می آید که روابط میان افراد به شیوه ای دگرگون می شود که کنش را تسهیل می کند. سرمایه انسانی نسبت به سرمایه فیزیکی کمتر محسوس است اما سرمایه اجتماعی از هر دوی آنها نامحسوس تر است زیرا روابط میان افراد تجسم می یابد. کلمن البته براین اعتقاد است که سرمایه انسانی و اجتماعی همدیگر را تکمیل می کنند.

فرانسیس فوکویاما: در دیدگاه فوکویاما، سرمایه اجتماعی برای کارکرد کارای اقتصادهای مدرن مهم، و نشانه لیبرال دموکراسی پایدار است. سرمایه اجتماعی جزء فرهنگی جوامع مدرن را تشکیل می دهد که از زمان روشنگری بر حسب ویژگی های دیگری چون نهادهای رسمی، حاکمیت قانون و عقلانیت شناسایی شده است. خلق سرمایه اجتماعی نوعاً به مثابه هدفی برای اصلاح اقتصادی « نسل دوم » تلقی شده است، اما برخلاف سیاست های اقتصادی یا نهادهای اقتصادی، سرمایه اجتماعی را نمی توان به آسانی با سیاست عمومی ایجاد و یا شکل داد. فوکویاما بحث خود را از تعریف سرمایه اجتماعی آغاز می کند. به اعتقاد وی بیشتر تعاریف ارائه شده برای سرمایه اجتماعی، به جای تعریف مفهوم سرمایه اجتماعی بیشتر به نمودهای آن اشاره دادند. وی خود سرمایه اجتماعی را شکل و نمونه ملموسی از یک هنجار غیر رسمی تعریف می کند که باعث ترویج همکاری بین دو چند نفر می گردد، یعنی هنجار غیر رسمی جا افتاده ای که همکاری میان دو یا چند نفر را تشویق و تسهیل می کند. گستره هنجارهای تشکیل دهنده سرمایه اجتماعی از هنجار روابط متقابل دودوست تا آموزه های پیچیده ای مانند مسیحیت یا آیین کنفوسیوسی امتداد دارد. اما این هنجارها برای شکل دادن به سرمایه اجتماعی باید روابط بالفعل آدمیان به صورت عینی مصداق بیابند. به عبارتی، باید در رابطه انسانی واقعی جا افتاده باشند. مثلاً هنجار متقابل به هنگام سروکار داشتن با تمام مردم به طور بالقوه وجود دارد، اما تنها به هنگام برخورد با دوستان بالفعل می شود طبق تعریف فوکویاما، اعتماد شبکه های روابط مدنی و... که با سرمایه اجتماعی مرتبط اند، همه به نوعی محصول جانبی سرمایه اجتماعی اند اما خود آنها سرمایه اجتماعی را تشکیل نمی دهند. بنابراین هنجارها تنها در صورتی به تشکیل سرمایه اجتماعی می انجامد که موجب ایجاد و افزایش همکاری در گروه شوند و لذا با فضایل سنتی مانند دستکاری، وفای به عهد، قابل اعتماد بودن در انجام وظیفه، روابط متقابل و... مرتبط اند. فوکویاما خود در این ارتباط می گوید:

هر مجموعه ای از هنجارهای جا افتاده، سرمایه اجتماعی را شکل نمی دهند بلکه آنها برای شکل دادن به سرمایه اجتماعی باید به همکاری در گروهها منجر شوند و بنابراین با ارزش های معنوی سنتی مانند صداقت، پابندی به تعهدات، عملکرد قابل اطمینان در انجام وظایف باوظیفه شناسی، رابطه متقابل و نظایر آن مرتبط اند (فوکویاما، ۱۳۸۰، ص ۸۰). فوکویاما در تقابل با کلمن که سرمایه اجتماعی را کالایی عمومی می داند و می گوید که تعامل بنگاههای خصوصی در بازارها

موجب تولید کم آن خواهد شد، استدلال می کند که از آنجا که برای تمام افراد، همکاری به عنوان ابزاری برای دستیابی به اهداف خودخواهانه شان ضروری است، می توان گفت که سرمایه اجتماعی کالایی خصوصی است که هم آثار خارجی مثبت بر آن مرتب است و هم آثار منفی. نمونه آثار مثبت این آموزه پیوریتایی است که باهم مردم به طور اخلاقی رفتار کنید نه فقط با بستگان، بنابراین آنگونه که ماکس وبر تحلیل نموده است، طبق دستورالعمل مرزی همکاری به فراتر از گروه بلافصل خانواده یادوستان سهیم در هنجارهای پیوریتی می رود. در ارتباط با آثار منفی می توان به گروههایی اشاره کرد که انسجام درونی خود را به بهای متضرر ساختن افراد بیرون از گروه کسب می کنند، مانند مافیا و کولکوکس کلان ها که بر مبنای هنجارهای مشتری به منافع هماهنگ شدهای می رسند، و بنابراین دارای سرمایه اجتماعی هستند، اما آنها اغلب برای بخشی بزرگتری از جامعه که فرودست تر هستند، آثار منفی فراوانی تولید می کنند (فوکویاما، ۱۳۸۴، ۱۶۹-۱۷۰). فوکویاما به بررسی پیامدها و کارکردهای سرمایه اجتماعی می پردازد. فوکویاما برای سرمایه اجتماعی پاره ای کارکردهای اقتصادی و سیاسی قائل است از دید وی کارکرد اقتصادی سرمایه اجتماعی کاهش هزینه های معاملاتی مربوط به سازوکارهای هماهنگی رسمی نظیر قراردادها، سلسله مراتب ها، مقررات دیوانسالارانه و... است. به اعتقاد فوکویاما هماهنگی مبتنی بر هنجارهای غیر رسمی کماکان بخش مهمی از اقتصادهای مدرن است، چرا که نظارت بر بسیاری از خدمات پیچیده هزینه زیادی در بردارد و در این گونه موارد، معیارهای درونی شده حرفه ای نسبت به سازو کارهای که جنبه ای رسمی دارند، از کارائی بالاتری برخوردارند (فوکویاما، ۱۳۸۴، ص ۱۷۸).

فوکویاما در پاسخ به این سوال که در سرمایه اجتماعی از کجا می آید؟ ابتدا به دیدگاه اقتصاددانان اشاره می کند. از نقطه نظر اقتصادی، سرمایه اجتماعی در طول زمان فقط به این دلیل تشکیل می شود که افراد در پی پاسخ خود هستند. اما فوکویاما رویکرد اقتصادی را برای درک چگونگی شکل گیری سرمایه اجتماعی، ناقص و محدود می داند و خود از دو عامل دیگر به عنوان منابع سرمایه اجتماعی نام می برد. عامل اول منابع اقتدار سلسله مراتبی هستند. این منابع اقتدار- مانند آئین های مذهبی- هنجارهایی را مقرر می کنند و توقع دارند به دلایلی کلاً غیر عقلانی از آن هنجارها اطلاعات نشود. عامل دوم، به زعم فوکویاما، تجارب مشترکی تاریخی

است که هنجارهای غیر رسمی را شکل داده و سرمایه اجتماعی تولید می کنند. فوکویاما در ارتباط با تجارب تاریخی آلمان و ژاپن را مثال می زند که دوره ای از ناآرامی و بحران را در بین کارگران و مدیران و دولت در دهه های ۱۹۲۰ و ۱۹۳۰ تجربه کرده اند. در این دوره حکومت این دو کشور به سرکوب اتحادیه های مستقل کارگری پرداخته و اتحادیه های « زرد » را جایگزین آنها ساختند. اما بعد از شکست این کشورها در جنگ جهانی دوم و روی کار آمدن رژیم های مردم سالارانه در آنها دولت های این کشورها رویکرد مبتنی بر وفاقی را در روابط مدیریت و کارگران برگزیدند که نتیجه آن بالا رفتن سطح اعتماد و بواسطه آن سرمایه اجتماعی و در نتیجه پیشرفت اقتصادی آلمان بعد از جنگ و نظام اشتغال مادام العمر در ژاپن بوده است (همان، ص ۱۹ و ۹۳).

به اعتماد فوکویاما، دولت ها برای افزایش موجودی سرمایه اجتماعی هم می توانند بعضی از کارهای مثبت انجام دهند و هم از دست زدن به کارهای دیگری که از موجودی سرمایه اجتماعی در جامعه می کاهد، پرهیزند. بزرگترین عرصه ای که در یک دولت می تواند سرمایه اجتماعی ایجاد کنند احتمالاً آموزش و قواعد هنجارهای اجتماعی منتقل می سازند و این شکل مستقیم تأثیر گذاری دولت در ایجاد سرمایه اجتماعی است. اما دولت ها همچنین می توانند از طریق تأمین کالاهایی عمومی به شیوه ای کارآ و به اندازه کفایت، بویژه از طریق تعریف و تثبیت حقوق مالکیت و امنیت عمومی به فرآیند ایجاد سرمایه اجتماعی را به شکل غیر مستقیم ترویج و تحکیم کنند. اما اگر دولتها تصمیم به انجام فعالیتهایی بگیرند که بهتر است آن فعالیت ها برعهده بخش خصوصی یا جامعه مدنی باشند. آنگاه دولت تأثیر منفی بر سرمایه اجتماعی بر جای خواهد گذاشت. و این از آنروست که مبنای همکاری عادت است و اگر دولت درسازماندهی هرچیز دخالت کند، مردم به دولت وابسته شده و توانایی های خود جوش را برای کارکردن با یکدیگر از دست می دهند (همان، ص ۱۹۳ و ۱۹۴). بر اساس آنچه گذشت می توان گفت که مباحث فوکویاما نیز مانند پاتنام و کلمن در سطح کلان مطرح شده اند. وی نیز سرمایه اجتماعی را در سطح کشورها و در ارتباط با رشد و توسعه اقتصادی می بیند و بنابراین تعریف او از سرمایه اجتماعی یک تعریف جمعی بوده و سرمایه اجتماعی دارایی گروهها و جوامع تلقی می شود.

آنتونی گیدنز: می دانیم که گیدنز اساساً وظیفه علم اجتماعی را تحلیل جهان نوظهور می داند که ما، اکنون در پایان سده ی بیستم، خود را در آن می یابیم (کسل، ص ۳۶، ۸۳، ۹۶)، جهانی که

گیدنز آن را مدرنیته می‌نامد و مشخصه این نوظهور از دید گیدنز وجود اصول ساختاری پویا و نوظهور است. این اصول در نظریه گیدنز سه دسته‌اند: فاصله‌گیری زمانی - مکانی، از جاکنندگی [۵] که بواسطه نظام‌های انتزاعی رخ می‌دهد. این نظام‌ها شامل نشانه‌های نهادین - مانند پول - و نظام‌های تخصصی‌اند یعنی نظام‌های انجام دادن کاری فنی یا مهارت تخصصی که حوزه‌های وسیعی از محیط‌های مادی و اجتماعی زندگی کنونی ما را سازمان می‌دهند و بلاخره دسته سوم اصول ساختاری، بازاندیشی است یعنی کاربرد منظم اطلاعات و دانش‌های مربوط به شرایط زندگی اجتماعی به عنوان عنصری ساختاری در سازماندهی و تغییر همان شرایط (گیدنز، ۱۳۸۰، ص ۲۳ و ۴۱) نظام‌های انتزاعی که نقش حیاتی در جهان مدرن دارند، وابسته به اعتمادند. اما اعتماد در اندیشه گیدنز پهنه‌ای وسیع‌تر از صرف نظام‌های انتزاعی دارد. گیدنز اساساً جامعه را به مثابه کردارهایی در نظر می‌گیرد که در طول زمان و مکان رخ می‌دهند. از دید وی بسیاری از کنش‌ها و کنش‌های متقابلی که کردار اجتماعی را می‌سازند بواسطه روابط اعتماد با هم پیوند می‌خورند (کاسپرین، ۲۰۰۰، ص ۹۸). به زعم گیدنز گذار جوامع از سنت به مدرنیته، منجر به دگرگونی خاصیت اعتماد شده است. از آنجائیکه در جوامع سنتی، سطح فاصله‌گیری زمانی - مکانی پایین بود یعنی کنش‌های متقابل اجتماعی چهره به چهره بود، اعتماد از طریق برخورد مستقیم با دیگران حفظ می‌شود. محیط‌های اعتماد در این جوامع خویشاوندی، اجتماع محلی، مذهبی و سنت بودند. اما با پیدایش جامعه مدرن این محیط‌ها به نحوی اساسی دگرگون شده‌اند، چرا که ساختار اساسی نظام سرمایه‌داری، مولک از چندین نظام انتزاعی است که لازمه عملکرد و کارایی آنها اعتماد عاملان است. به عنوان مثال اگر هر کدام از ماها به عملکرد نظام‌هایی مانند بهداشت و درمان، حمل و نقل، نظام بانکی و بیمه و ... اعتماد نداشته باشیم و با آنها وارد تعامل نشویم، اگر همه ما پولهای خود را به جای بانک در خانه نگهداری کنیم، ادامه کار این نظام‌ها دچار اختلال می‌شود. اما از طرفی اعتماد رابطه تنگاتنگ با امنیت هستی‌شناختی دارد. امنیت هستی‌شناختی به طور خلاصه یعنی اعتماد و اطمینان از روالمند بودن امور و استمرار وضعیت عادی و مرسوم زندگی روزمره، گیدنز در اینجا هم از روش مردمی و هم از روان‌شناسانی مانند اریکسون بسیار تأثیر پذیرفته است.

به اعتقاد وی، حتی در پس عادی ترین و پیش پا افتاده ترین امور روزمره آشوب و هرج و مرجی نهفته است که اگر بخواهند به آن فکر کنند از ادامه فعالیت ناتوان می شوند. بنابراین روزمه استمرار جریان عادی زندگی سرپوش گذاری بر این خطرات بالقوه و اطمینان خاطر از عادی بودن امور است. خود با دادن این وعده به خود که همه چیز رو به راه است و مشکلی پیش نمی آید، می تواند به روال عادی زندگی و فعالیت های خود ادامه دهد. اساس امنیت هستی شناختی از دید گیدنز در دوران کودکی و در رابطه با پدر و مادر قرار داد. هنگامی که مادر کودک را ترک می کند، کودک به خود دلگرمی می دهد که او بر می گردد و این تنها را حفظ آرامش است. اگر این حضور و غیاب برای کودک روال منظمی داشته باشد، نظام امنیت هستی شناختی او نیرومند خواهد بود. در جوامع سنتی، روابط اعتماد مستقیم و بی واسطه اند یعنی اعتماد به افراد و دیگرانی است که در حضور فرد قرار دارند. اطمینان فرد از استمرار روال عادی همین روابط رو در رو - مثلاً عدم خیانت نزدیکان - امنیت هستی شناختی فرد را حفظ و نگهداری می کند. اما در مدرنیته این اعتماد به نظام های انتزاعی معطوف است و اعتماد به همین نظامهاست که برای حفظ امنیت وجودی ضروری است. فرد تنها در صورتی می تواند امنیت وجودی خود را حفظ کند یعنی از ادامه روال عادی زندگی اطمینان حاصل کند که احساس کند نظام های انتزاعی دخیل در زندگی او روال عادی خود را طی خواهد کرد.

به عبارتی فرد تنها در صورتی می تواند، از لحاظ روانی، به زندگی خود ادامه دهد که مطمئن باشد که به عنوان مثال بانک پول او را هدر نمی دهد. آپارتمانی که در آن زندگی می کند فرو نخواهد ریخت، داروخانه ها به او دارو فاسد نمی فروشند و... اما اعتماد در روابط میان شخص نیز نقش بسیار حیاتی دارند. روابط فیما بین مدرن که گیدنز از آنها با عنوان روابط ناب یاد می کند، روابطی اند که به صورت مداوم مورد گفت و گو طرفین رابطه قرار می گیرند، صحنه ای دموکراتیک دارند و تنها تا جایی ادامه می یابند که رضایت خاطر طرفین فراهم شود. سنگ بنای این روابط اعتماد و تعهد متقابل طرفین است (همان، ص ۹۶ و ۱۰۲).

فرضیه های تحقیق

- به نظر می رسد میزان سن بر میزان سرمایه اجتماعی موثر است.

- به نظر می‌رسد میزان سرمایه اجتماعی بین دو گروه جنسی زنان و مردان تفاوت معنی‌داری وجود دارد.
- به نظر می‌رسد میزان سرمایه اجتماعی بین دو گروه مجردین و متأهلین تفاوت معنی‌داری وجود دارد.
- به نظر می‌رسد بین پایگاه اقتصادی-اجتماعی و میزان سرمایه اجتماعی رابطه معنی‌داری وجود دارد.
- به نظر می‌رسد بین تعهد دینی و میزان سرمایه اجتماعی رابطه معنی‌داری وجود دارد.
- به نظر می‌رسد میزان مطالعه بر میزان سرمایه اجتماعی موثر است.
- به نظر می‌رسد میزان استفاده از رسانه‌ها بر میزان سرمایه اجتماعی موثر است.

روش تحقیق

تحقیق حاضر در دو بخش الف) توصیفی «بررسی وضعیت موجود سرمایه اجتماعی» و ب) تحلیلی از آزمون‌های علی-همبستگی و مقایسه‌ای استفاده می‌گردد، برای اجرای آن از روش معمول در تحقیقات اجتماعی به نام روش پیمایشی سود برده خواهد شد.

جامعه آماری: جامعه آماری پژوهش حاضر را افراد ۲۰ تا ۵۹ ساله ساکنین شهر گرمی تشکیل می‌دهد.

واحد آماری: این تحقیق در صدد بررسی سرمایه اجتماعی و عوامل موثر بر آن در شهر گرمی است و متغیرها در سطح افراد (پاسخگویان ۲۰ الی ۵۹ سال) اعم از (زن و مرد) مورد بررسی و سنجش قرار می‌گیرد نتایج آن در سطح شهر توصیف و تحلیل می‌شود، پس واحد تحلیل این پژوهش در گام اول "شهر" است و واحد مشاهده "فرد" می‌باشد و ابزار مشاهده "پرسشنامه" ساخت یافته است.

حجم نمونه: جامعه آماری پژوهش حاضر را افراد ۲۰ الی ۶۰ ساله ساکنین شهر گرمی اعم از (زن و مرد) تشکیل می‌دهد و از طرف دیگر با توجه به شرایط خاص جامعه ایران از جمله بالا رفتن سن اشتغال و حذف بالای مشارکت مردم را، در این فاصله ی سنی قرارداد ایم. جمعیت شهر گرمی (خودشهر) ۳۲۰۰۰ نفر می‌باشد که از این تعداد ۱۶۰۴۰ نفر طبق سرشماری سال ۱۳۸۵ و گزارش رئیس

اداره ثبت احوال شهرستان در گروه سنی ۲۰الی ۵۹ سال قرار گرفته، تعداد ۸۰۵۶ نفر از این تعداد رازنان و ۷۹۸۴ نفر را مردان تشکیل می دهند.

شیوه نمونه گیری: از آنجائیکه هیچ فهرستی از جامعه آماری در دست نیست، لذا انتخاب نمونه احتمالی با روش نمونه گیری تصادفی ساده و یا سستماتیک امکانپذیر نمی باشد. بنابراین، مناسب ترین روش نمونه گیری برای این تحقیق، نمونه گیری خوشه ای چند مرحله ای است. در این روش نمونه گیری هدف اصلی این است که ابتدا از میان مناطق (خوشه ها) نمونه ای انتخاب گردد. از اینرو بدو از میان مناطق بزرگ، مناطق (خوشه های) کوچک تری به صورت نمونه گیری تصادفی انتخاب می شوند. نهایتاً کار به انتخاب نمونه ای از خانوارها و استفاده از روش برای انتخاب افراد در خانوارهای منتخب ختم می شود (دواس، ۱۳۸۳، ص ۷۴). در اینجا از طریق نقشه، شهر گرمی به سه ناحیه بالا، متوسط، پایین تقسیم بندی می شود و بر اساس بلوکهای موجود در نواحی سه گانه مشخص شده، از هر ناحیه تعداد خیابان، کوچه و خانوار به صورت تصادفی انتخاب می شوند. انتخاب افراد به صورت مراجعه به درب منزل خواهد بود یعنی فردی که به جلوی در منزل می آید و اگر حایز شرایط با ضابطه سنی ۲۰الی ۵۹ سال را دارا بود از او نظر سنجی به عمل می آید.

روایی: جهت رسیدن به اعتبار سوالات این تحقیق، ابتدا از طریق اعتبار سوری اقدام شده است سوالات با توجه به فرایند شاخص طرح شد و بعد از تدوین سوالات با مراجعه به داوران (اساتید راهنما، مشاور، پژوهشگران) که سابقه تحقیق داشتند به رفع نواقص سوالات پرداخته شده و در عین حال به اعتبار سازه ای یا نظری یعنی ایجاد ارتباط بین گویه ها با چهارچوب نظری توجه شد.

پایایی: رایجترین شیوه برای سنجش میزان پایایی مقیاس های ساخته شده، ضریب الفای کرونباخ است این ضریب برای سنجش میزان تک بعدی بودن نگرش ها، قضاوتها، عقاید و سایر مقولاتی که اندازه گیری آنها آسان نیست بکار می رود. در این آزمون برای تشخیص، مناسب بودن گویه ها در این مقیاس سعی می شود از ضابطه سازگاری درونی استفاده شود بدین معنی که هریک از گویه ها با مجموع گویه های دیگر در رابطه گذاشته می شوند و از روی میزان هماهنگی و همبستگی آن با سایر گویه ها، پایداری و مناسب بودن آن تشخیص داده می شود

یافته های تحقیق

جدول شماره (۱) سطوح و ضریب الفای متغیر های تحقیق

متغیرها	سطح سنجش	ضریب آلفای کرونباخ
مشارکت همیارانه	ترتیبی	٪ ۷۶۵
مشارکت مذهبی	ترتیبی	٪ ۸۰
مشارکت رسمی	ترتیبی	٪ ۷۳
انسجام	ترتیبی	٪ ۷۴۶
اعتماد غیر رسمی	ترتیبی	٪ ۷۱
اعتماد عمومی	ترتیبی	٪ ۷۶
اعتماد نهادی	ترتیبی	٪ ۸۷
دینداری	ترتیبی	٪ ۷۷
رسانه	ترتیبی	٪ ۷۱

جدول شماره (۲) توصیف آماری

جمع	Std.Deviation	انحراف استاندارد	Mean	میانگین
۴۵۰	۳.۳۴۱۸۲		۲۷.۰۶۵۰	سرمایه اجتماعی
۴۵۰	۹.۷۱۶		۳۰.۴۰	سن
۴۵۰	۷.۷۶۱		۳۲.۱۶	دینداری
۴۵۰	۴.۵۸۹		۷.۸۲	رسانه

جدول شماره (۳) همبستگی متغیرها (Correlation)

رسانه	دینداری	سن	سرمایه اجتماعی	همبستگی
۰/۰۰۵	۰/۴۱۱	۰/۰۶۲	۱	سرمایه اجتماعی
-۰/۰۷۲	۰/۱۳۳	۱	۰/۰۶۲	سن
۰/۰۵۵	۱	۰/۱۳۳	۰/۴۱۱	دینداری
۱	۰/۰۵۵	-۰/۰۷۲	۰/۰۰۵	رسانه
۰/۴۵۹	۰/۰۰۰	۰/۰۹۳	.	سرمایه اجتماعی
۰/۰۶۳	۰/۰۰۲	.	۰/۰۹۳	سن
۰/۱۲۱	.	۰/۰۰۲	۰/۰۰۰	دینداری
.	۰/۱۲۱	۰/۰۶۳	۰/۴۹۳	رسانه
۴۵۰	۴۵۰	۴۵۰	۴۵۰	سرمایه اجتماعی
۴۵۰	۴۵۰	۴۵۰	۴۵۰	سن
۴۵۰	۴۵۰	۴۵۰	۴۵۰	دینداری
۴۵۰	۴۵۰	۴۵۰	۴۵۰	رسانه

جمع

سطح معنی داری
Sig. (1-tailed)

بررسی سرمایه اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن در شهر گرمی ۱۰۳

Variables Entered/Removed(a)

Method	Variables Removed	Variables Entered	Model
Stepwise (Criteria: Probability-of-F-to-enter <= .050, Probability-of-F-to-remove >= .100)		دینداری DENDAR	۱

جدول شماره (۴) ضریب همبستگی چندگانه برای تبیین میزان سرمایه اجتماعی در مردم شهر گرمی

Model Summar

Change Statistics				R Square Change	Std. Error of the Estimate خطای تعریف شده	Adjusted R Square تصحیح شده	Adjusted R Square جدول	R Square ضریب همبستگی	Model تایت
Sig. F Change	df2	df1	F Change						
/.۰۰۰	۴۴۸	۱	۱۹۰.۷۷۳	/.۲۹۹	۳/۴۹۶۰	/.۱۶۷	/.۱۶۹	/.۴۱۱	

ANOVA

Sig	مقدار F	Mean Square میانگین	Df درجه آزادی	Sum of Squares مجموع مجذورات	
/.۰۰۰	۹۱.۱۷۳	۸۴۷.۹۱۵	۱	۸۴۷.۹۱۵	Regression رگرسیون
		۹.۳۰۰	۴۴۸	۴۱۶۶.۴۲۴	Residual باقی مانده
			۴۴۹	۵۰۱۴.۳۳۸	Total

سطر Regression بیانگر میزان تغییرات متغیر وابسته است که از طریق متغیرهای مستقل تبیین می شود. سطر Residual نیز بیانگر میزان تغییرات متغیر وابسته است که توسط سایر عوامل (تصادفی و اتفاقی) تبیین می شود.

Coefficients

Collinearity Statistics		Correlations			Sig. مطابق برانداز شده	آزمون T	Standardized Coefficients استاندارد شده	Unstandardized Coefficients ضریب غیر استاندارد		Model ثابت
VIF	Tolerance	Part	Partial	ZeroOrder				Beta	Std error	
۱	۱	.۴۱۱	.۴۱۱	.۴۱۱	.۰۰۰	۳۴.۸۴۴	.۴۱۱	.۶۱۳	۲۱.۳۷۲	Constant
					.۰۰۰	۹.۵۴۸		.۰۱۹	.۱۷۷	دینداری

درستون B به ترتیب مقدار ثابت و ضریب متغیر مستقل در معادله رگرسیون ارائه شده است. (B) ضرایب استاندارد نشده مقیاس متغیرها با هم دیگر یکسان نیستند و (Beta) ضرایب استاندارد شده مقیاس متغیرها یکسان شده و امکان مقایسه متغیرها وجود دارد.

Excluded Variable

Co linearity Statistics			Partial Correlation	Sig.	آزمون T	Beta In	Model ثابت
Minimum Tolerance	VIF تورم واریانس	Tolerance					
.۹۸۲	۱.۰۱۸	.۹۸۲	.۰۰۹	.۸۵۷	-۰/۱۸۱	-/۰۰۸	سن
.۹۹۷	۱.۰۰۳	.۹۹۷	.۰۲۰	.۶۶۷	-/۴۱۶	-/۰۱۸	رسانه

هر چقدر تولرانس کم باشد اطلاعات مربوط به متغیرها کم بوده و مشکلاتی در استفاده از رگرسیون ایجاد می‌شود عامل تورم واریانس نیز معکوس تولرانس بوده

جدول شماره (۵) ضرایب متغیری مستقل باقیمانده در شکل رگرسیونی به روش گام به گام

Sig.	t	ضرایب استاندارد شده		ضرایب خام		ترتیب ورود متغیر مستقل در شکل
		Beta	Std.Error	B	Std.Error	
.۰/۰۰۰	۳۱/۶۹۶		.۰/۵۳۶	۱۷/۸۵۲		مقدار ثابت
.۰/۰۰۰	۱۳/۸۱۲	.۰/۵۴۶	.۰/۰۱۷	.۰/۲۳۵		دینداری

تبیین بحران سرمایه اجتماعی مردم ۲۰ الی ۶۰ ساله مردم شهرستان گرمی براساس متغیرهای مستقل سن، دینداری و میزان استفاده از رسانه هابه منظور تبیین سرمایه اجتماعی براساس مجموع متغیرهای مستقل از رگرسیون چند گانه به روش گام به گام استفاده شد که در نهایت طبق اطلاعات

جدول شماره (۳) ملاحظه می شود که در مجموع یک متغیر مستقل مهم در شکل رگرسیونی باقی ماندند که ضریب همبستگی چند گانه آنها با میزان بحران هویت برابر $R = 0/411$ با ضریب تبیینی برابر $R^2 = 0/169$ و ضریب تبیین خالص برابر $\bar{R}^2 = 0/167$ می باشند. مقدار بدست آمده از این ضریب بیانگر آن است که حدود ۱۷ درصد از واریانس سرمایه اجتماعی توسط متغیر مستقل موجود در شکل رگرسیونی تبیین می گردد.

همچنین شکل رگرسیونی تبیین شده بر اساس جدول شماره (۴) آزمون تحلیل واریانس، خطی است زیرا مقدار آزمون F برای تعیین معنی داری اثر متغیرهای مستقل بر میزان سرمایه اجتماعی برابر $F = 91/173$ با سطح معنی داری $P = 0/000$ می باشد. در مجموع طبق اطلاعات جدول شماره (۵) و با توجه به ضرایب بتاهای استاندارد نشده ملاحظه می شود که با مقدار ثابت α برابر $17/852$ ، میزان دینداری با بتای $\beta = 0/235$ ، در تبیین میزان سرمایه اجتماعی سهم معنی داری دارند. در نهایت با حذف مقدار ثابت آلفا (α) از طریق استاندارد کردن مقادیر متغیرهای مستقل ملاحظه می شود که میزان دینداری با بتای $\beta = 0/411$ ، تاثیر مثبت را در پیش بینی سرمایه اجتماعی دارند.

بحث و نتیجه گیری

با توجه به نتایج بدست آمده متوسط همیاری در بین مردم شهرستان گرمی $26/75 \pm 6/729$ می باشد میزان همیاری تقریباً در حد بالاست. و متوسط انسجام اجتماعی مردم شهرستان گرمی $5/983 \pm$ $26/75$ محاسبه گردیده که حداقل انسجام در سطح پایین ۰ و حداکثر ۴۰ می باشد. و میزان تعامل اجتماعی مردم در حد متوسط می باشد و متوسط مشارکت مذهبی در بین مردم شهرستان گرمی $26/75 \pm 5/496$ محاسبه گردیده که حداقل میزان مشارکت مذهبی در سطح پایین ۷ و حداکثر ۳۳ می باشد که میزان مشارکت مذهبی در حد بالا می باشد. میانگین میزان مشارکت رسمی در بین مردم شهرستان گرمی با اشتباه استاندارد $24/40 \pm 5/117$ محاسبه گردیده که حداقل میزان مشارکت رسمی در سطح پایین ۹ و حداکثر ۳۵ می باشد. در مجموع می توان گفت میزان مشارکت رسمی مردم در حد متوسط به بالا می باشد و در نهایت میانگین میزان مشارکت کل در بین مردم شهرستان گرمی با اشتباه استاندارد $24/87 \pm 4/667$ محاسبه گردیده که حداقل میزان مشارکت کل در سطح پایین ۸ و حداکثر $32/5$ می باشد. در مجموع می توان گفت میزان مشارکت کل مردم در حد بالا می باشد.

و متوسط میزان اعتماد غیررسمی (خانوادگی) در بین مردم شهرستان گرمی $\pm 4/458$ و بدست $23/43$ آمده که حداقل میزان اعتماد غیررسمی (خانوادگی) در سطح پایین ۵ و حداکثر ۳۰ می باشد. در مجموع می توان گفت میزان اعتماد غیررسمی مردم در حد بالا می باشد. و متوسط میزان اعتماد گروهی در بین مردم شهرستان گرمی با اشتباه استاندارد $\pm 3/469$ و $10/01$ محاسبه گردیده که حداقل میزان اعتماد گروهی در سطح پایین ۱ و حداکثر ۲۰ می باشد در مجموع می توان گفت میزان اعتماد غیررسمی مردم در حد متوسط می باشد. متوسط میزان اعتماد رسمی (نهادی) در بین مردم شهرستان گرمی $\pm 9/616$ و $29/70$ محاسبه گردیده که حداقل میزان اعتماد رسمی (نهادی) در سطح پایین ۱ و حداکثر ۵۰ می باشد. و میزان اعتماد رسمی (نهادی) مردم در حد متوسط به بالا می باشد. که میانگین میزان اعتماد کل در بین مردم شهرستان گرمی با اشتباه استاندارد $\pm 9/616$ و $21/05$ محاسبه گردیده که حداقل میزان اعتماد کل در سطح پایین $8/67$ و حداکثر $33/333$ می باشد. و در مجموع می توان گفت میزان اعتماد کل مردم در حد متوسط به بالا می باشد.

و در نهایت مجموع میانگین میزان سرمایه اجتماعی در بین پاسخگویان شهرستان گرمی با اشتباه استاندارد $\pm 3/34$ و $27/1$ محاسبه گردیده که حداقل میزان سرمایه اجتماعی در سطح پایین $15/08$ و حداکثر $35/08$ می باشد. و در مجموع می توان گفت میزان سرمایه اجتماعی با توجه به پاسخگویی مردم در حد متوسط می باشد.

بوردیو اولین کسی است که تحلیل منظمی از سرمایه اجتماعی به دست داده و آن را حاصل انباشت منابع بالقوه یا بالفعلی تعریف کرده است که مربوط به مالکیت یک شبکه بادوام از روابط کم و بیش نهادینه شد، در بین افرادی است که با عضویت در یک گروه ایجاد می شود. فوکویاما در سطح کلان و در ارتباط با رشد و توسعه اقتصادی به بررسی سرمایه اجتماعی می پردازد.

کلمن سازمان اجتماعی را پدید آورنده سرمایه اجتماعی می داند و سرمایه اجتماعی را بر حسب کارکرد آن تعریف می کند.

افه و فوش (۲۰۰۲) اعتماد، آگاهی و توجه به حوزه های عمومی، سیاسی، اجتماعی و مشارکت انجمنی را به عنوان عناصر مفهومی سرمایه اجتماعی دیده اند. عده ای آن را شامل هنجارها، کیفیت روابط اجتماعی و اعتماد به دوستان و آشنایان، اعتماد تعمیم یافته، اعتماد نهادی دانسته

اند(استون:۲۰۰۰) افرادی دیگری مانند پاتنام نیز ترکیبی از تعاریف عملیاتی فوق را برای سرمایه اجتماعی و سنجش آن مدنظر گرفته اند. در این تحقیق سعی شده است، که تعداد مفاهیم عملیاتی در بررسی سرمایه اجتماعی بکار گرفته شود.

در این تحقیق رابطه تعهد دینی با سرمایه اجتماعی مورد تایید قرار گرفته است همانطور که نتایج بدست آمده از تحقیقات افه این موضوع را تایید می کند

دین باوری و تعهد دینی: رابطه مستقیمی با سرمایه اجتماعی دارد، زیرا سازمان های دینی نقش میانجی را در فعالیتهای دینی ایفا می کنند. از آنجاکه ادیان از نشست های عمومی و از مراسم و مناسک برخوردارند، باعث توسعه شیوه همکاری و تعاون و آگاهی از مسائل اجتماعی می گردند و ادیانی بیشتر از مراسم و مناسک عمومی برخوردارند در افزایش سرمایه اجتماعی نقش بیشتری ایفا می کنند(افه و فوش، ص ۲۰۸).

مجموعه عناصر مفاهیم سرمایه اجتماعی در این تحقیق - همیارانه، انسجام، مشارکت (مذهبی، رسمی) اعتماد (حوزه های غیر رسمی، عمومی و نهادی) می باشد و میانگین نمره آنها سرمایه اجتماعی فر در تشکیل می دهد.

پی نوشت ها

1-Lyda j. hanifan
2-habitués
3-field

4-Capital
5-disembedding

فهرست منابع و مآخذ

- ابولحسن تنهایی، حسین (۱۳۷۳). *نظریه های جامعه شناسی*، چاپ اول. تهران: انتشارات خردمند، از کیامصطفی (۱۳۸۰). *جامعه شناسی توسعه*. تهران: نشر کلمه، الوانی، مهدی (۱۳۸۰). "اعتماد اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن". *نمایه پژوهش*. شماره ۳، الویری، حسن (۱۳۸۴). "سند چشم انداز توسعه و سرمایه اجتماعی". *ماهنامه فصل نو*. مهرماه، بی، ارل (۱۳۸۱). *روشهای تحقیق در علوم اجتماعی (۲۰۱)*. ترجمه رضا فاضل. تهران: انتشارات سمت، بوردیو، پیر (۱۳۸۰). *نظریه کنش دلایل علمی و انتخاب عقلانی*. ترجمه مرتضی مردیها. تهران: نشر نقش و نگار، بیرو، آلن (۱۳۷۰). *فرهنگ علوم اجتماعی*. ترجمه باقر ساروخانی. تهران: انتشارات کیهان، بیکر، ترزال (۱۳۸۱). *نحوه انجام تحقیقات اجتماعی*. ترجمه هوشنگ نائی. تهران: انتشارات تروش، بیکر، واین (۱۳۸۲). *مدیریت و سرمایه اجتماعی*. ترجمه سید مهدی الوانی. تهران: انتشارات سازمان مدیریت صنعتی،

- پاتنام اوفه، بوردیو... و دیگران [۱۳۸۴]. **سرمایه اجتماعی (اعتماد، دموکراسی و توسعه)**. ترجمه افشین خاکباز و حسن پویان، به کوشش تاجبخش شیراز: بی نا،
- پاتنام، رابرت (۱۳۸۴). **دموکراسی و سنت های مدنی**. ترجمه دلفروز. تهران: انتشارات روزنامه سلام،
- ترنر، جان اتان اج (۱۳۷۲). **ساخت نظریه جامعه شناختی**. ترجمه عبدالعلی لهسایی زاده. شیراز: انتشارات نوید شیراز،
- جمیز کلمن (۱۳۷۷). **بنیادهای نظریه اجتماعی**. ترجمه منوچهر صبوری. تهران: نشر نی،
- ساروخانی، باقر (۱۳۷۳). **روشهای تحقیق در علوم اجتماعی**. جلد اول. تهران: نشر پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی،
- علوی، بابک (۱۳۸۰). "سرمایه اجتماعی". **ماهنامه تدبیر**. سال دوازدهم، شماره ۱۱۶، مهر،
- فردین بهرامی (۱۳۸۱). **ابعاد بیرونی سرمایه اجتماعی**. تهران: انتشارات نسیم البرز،
- فوکویاما، فرانسیس (۱۳۷۹). **پایان نظم - سرمایه اجتماعی و حفظ آن**. ترجمه غلامعباس توسلی. تهران: نشر جامعه ایرانیان،
- فیلد، جان (۱۳۸۶). **سرمایه اجتماعی**. ترجمه غلامرضا غفاری و حسین رمضانی. تهران: کویر،
- گیدنز، آنتونی (۱۳۷۷). **پیامدهای مدرنیته**. ترجمه محسن ثلاثی. تهران: نشر مرکز،
- محسنی، منوچهر (۱۳۸۴). **نگرش ها و اعتماد: بررسی آگاهی ها، نگرش ها و رفتارهای اجتماعی و فرهنگی در ایران**. تهران: نشر زهد،